

EMBERKÉP A MAGÁNJOGBAN

A felelős környezethasználó

Csapó Orsolya*

A magánjog, mint a társadalmi együttélés normarendszerének meghatározója, a jogalanyok közötti kapcsolatok szabályozására törekedve alapvetően gazdasági tranzakciókat és személyes kapcsolatokat rendez, amelynek kiindulópontjaként tükrözi az adott kor emberképének, s mellette a társadalmi viszonyokról alkotott elképzeléseinek legmélyebb rétegeit. A magánjog klasszikus felfogása, az első kódexek modellje az autonóm, önálló, döntéseiben megfontolt és azokért felelős személy, a polgár képe, aki számára az állam a magánjogi szabályokon keresztül elsősorban lehetőségeket teremt érdekei megvalósításához; emellett az állam szabályozó, korlátozó szerepe fokozatosan szivárgott be, s nyert egyre határozottabb arcélt. Míg a felvilágosodás eszméit követő észjogi jogalkotás radikálisan szakított a feudális kötöttségekkel, s elismerte az emberek törvény előtti egyenlőségét a személyi jog terén, addig a vagyoni jog területén megteremtette a szabad, kötöttségektől mentes magántulajdont, garantálta annak jogi védelmét, és a vagyoni forgalom princípiumaként fogadta el a szerződési szabadság és az egyesülési szabadság elveit. Ez a polgári jogegyenlőség, azaz hogy nem teszünk különbséget a jogalanyok tekintetében a képességeik, képzettségük, avagy vagyoni helyzetük szerint, s egyként felelős, döntéseiben adekvát személynek kezeljük a jogalanyokat teszi lehetővé, hogy minden személyre egységes szabályozást alkothassunk a „mellérendeltség és egyenjogúság” elve mentén. Hatályos szabályaink „az öntudatos, autonóm, bátran kockáztató, saját ügyeit felnőtt módon intézni tudó emberkép[en alapulnak], akinek nincs szüksége minden oldalról állami megtámogatásra, még kevésbé az állam gyámkodására.”¹

* Egyetemi adjunktus, Polgári jogi Tanszék.

¹ Lábady Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/2. 15.

S bár a társadalmi, gazdasági jelenségek foltot vetve a magánjog szabályozási módszerére, diszpozitív, jogosító jellegére, s a közjogiasodás jeleit mutatva kógens normákat építenek a felek autonómiájának útjába, eleddig nem döntöttek meg az emberkép-felfogását, noha egységessége iránt merülnek fel kételyek.²

Az alkotmányos alapjogok, az alapvető emberi jogok érvényesítése magánjogi viszonyokban a huszadik század közepe óta folyamatosan napirenden van. A magánautonómia védelme versus alkotmányos elvek számos tárgykörben, így a tulajdonjog gyakorlása, a vállalkozási és szerződési szabadság körében vetnek fel kérdéseket. Egyre nyilvánvalóbb az államnak a tulajdonos rendelkezési szabadságába való beavatkozása, noha a hagyományos jogi gondolkodás mindig elutasította azon igényeket, amelyek a hátrányos megkülönböztetés tilalmára hivatkozva próbálták elérni a tulajdonos rendelkezési szabadságának, illetve szerződési szabadságának korlátozását, hogy például kivel köt szerződést, kinek engedi át a dolog használatát, ingatlana területére kit enged be.³ A természet megőrzéséről rendelkező Alaptörvénybe foglalt általános rendelkezés⁴ megalapoz-e magánjogi korlátot annak kifejezett törvényi megfogalmazása nélkül, amely általános elvárhatóságot jelent a jogosultak mindenfajta joggyakorlatára? Az egyes rendelkezések tartalmában megjelenik, s kifejezett, direkt hatással bír magánjogi jogosultságaink tartalmára. A környezethasználattal kapcsolatos, kifejezetten a magánautonómiát korlátozó törvényben lefektetett példa lehet erre a használat elmulasztása esetére fenyegető beavatkozás, azaz a törvényben előírt parlagfümentesítés⁵ elmulasztása, amely közjogi kötelezettség a tulajdonost vagy a földhasználót terheli; ennek elmulasztása esetén közérdekű védekezésként kötelező elrendelni a kaszálást,⁶ amely együtt jár az ingatlanra való tulajdonosi, birtokosi hozzájárulás nélküli belépéssel és ott a növényzet módosításával,⁷ amely akár az ott nevelt kultúrnövények kártalanítás nélküli kiirtásával is járhat,⁸ s mindezen autonómiába való durva behatolás, a vagyontárgyon a jogosult akarata és hozzájárulása nélkül végzett beavatkozás

² A fogyasztó fogalmával kapcsolatban ld. Landi Balázs: Emberkép, magatartásmérték, felelősség. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/1. 54–56.

³ Menyhárd Attila: Diszkriminációtíltalom és polgári jog. In: Sajó András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest, Complex, 2006. 131.

⁴ Alaptörvény P) cikk.

⁵ Az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény 17.§ (4).

⁶ 50. § (1).

⁷ 50. § (6).

⁸ 50. § (7).

költsége a tulajdonost terheli.⁹ Nézzük, hogy jutott idáig a közfelfogás és a szabályozás, hogy a magánautonómia megsértése elfogadhatóvá vált, és a tulajdonjog legdurvább korlátozására a tulajdonos költségén sor kerülhessen.

Hagyományosan a magánjog az egyén önrendelkezési jogát, a tulajdonhoz való jogot és a szerződéses szabadságot középpontba helyezve az embert elsősorban gazdasági szereplőként, jogok és kötelezettségek hordozójaként fogta fel. A környezet pedig, mint a gazdasági tevékenység tárgya dologként szerepelt, elsősorban szabadon felhasználható eszközként szolgált az emberi szükségletek kielégítésére.

Kezdetben a jogi szabályozás egészében hiányzik a környezeti érdek felismerése, csupán más tartalmú normák melléktermékeként került sor néhol környezetet védő rendelkezések elfogadására. A szemlélet alapja, hogy Isten megteremtette a Földet, hogy az ember uralma alá hajthassa,¹⁰ szabadon használhassa. A szemléletváltozás első jeleként a természet és a vizek védelme jelenik meg, elsősorban az emberi élet, a tulajdon, s a gazdasági érdekek védelmét célozva, tulajdonképpen tehát az ember érdekében. Csupán a XX. század közepétől beszélhetünk a normák olyan megkülönböztethető közös sajátosságairól, közös céljáról, ami indokolhatja a korábbtól eltérő szemléletű vizsgálatukat. Az ezt megelőző időszakban megjelenő környezeti szabályok szétszórt, elaprózott jellegűek, s főként másodlagosan, mintegy a norma mellékhatásaként valósult meg a környezet védelme. S bár a másodlagos jelleg számos területen megmarad – így a talaj védelme máig a mezőgazdasági termőföld védelmére fókuszál, de a vízvédelem sem távolodik el messzire a vízgazdálkodástól, az emberi szükségletektől –, mégis elmondhatjuk, hogy ettől az időtől, a huszadik század közepétől kezdődően megjelennek az elsődlegesen a környezet védelmét célzó jogszabályok. Ezen normák azonban még csupán egy-egy terület szabályozására koncentrálnak, egy adott probléma megoldására születtek, s nem törődtek a védelmi intézkedések más természeti elemet terhelő hatásaival. Ennek oka, hogy kezdetben hiányzik a környezet, mint rendszer összefüggéseinek felismerése, az általános fenyegetettség érzet.¹¹ Az átfogó védelem iránti igény kialakulása később következett be, noha annak jogszabályi szinten való megvalósítása ma is kihívást jelent. A magánjog szabályozására ugyanez mondható el. A környezeti szemlélet nem jelenik meg a normákban, azonban egyes szabályok alkalmasak – másodlagos, mellékes hatásként – ekként funkcionálni, mintegy

⁹ 50. § (2)–(3).

¹⁰ Ter. 1,28.

¹¹ Bándi Gyula: *Környezetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 18.

véletlenül. A szomszédjogi rendelkezések szükségtelen zavarás elleni tilalma, a birtokvédelem, illetve a személyhez fűződő jogok emberi életet, egészséget védő rendelkezései egyben a környezetre pozitívan ható jogvédelem érvényesítésére biztosítottak már ekkor is jogi lehetőséget, azonban a magánjog felfogásához hűen kizárólag egy konkrét jogalanyt ért konkrét sérelem esetére, s nem a környezet érdekében. Ennek hiányában a jogosultak szabadon gyakorolhatták jogaikat, birtokoltak, használhattak, rendelkezhettek, szerződhettek stb.

AZ 1950-60-as években minőségi változás állt be a szabályozásban: egyes források innentől beszélnek környezetjogról,¹² mások csupán a változás jelentőségét emelik ki.¹³ Ettől az időszaktól nem csupán néhány környezetvédelmi rendelkezésről, hanem összefüggő, célra orientált normarendszerről beszélhetünk. Ekkor történt meg ugyanis az a felismerés, ami a globális fenyegetettség-érzés következtében átfogó védelem iránti igényként nagyobb mennyiségű, azonos szemléletű, a környezet minden szegmensére kiterjedő szabályozást kívánt.¹⁴ Erre válasz az első, 1972-es stockholmi környezetvédelmi konferencia, ami fordulópontot jelentett a környezetvédelemben. Ennek hatására megszülettek az első környezetvédelmi törvények,¹⁵ köztük a hazai is.¹⁶ A kor vélekedése szerint korszerű törvény¹⁷ állampolgári jogként nevezi meg az emberhez méltó környezetet, céljai között szerepel az ember egészségének védelme, a jelen és a jövő nemzedékek életfeltételeinek javítása érdekében védelmi szabályok kialakítása. Általános védelem alá helyezi a földet, a vizet, a levegőt, az élővilágot, a tájat és a települési környezetet, lefekteti hasznosításuk, felhasználásuk és alakításuk alapvető szabályait, kimondja a szennyezés, bármiféle káros hatásnak kitétel általános tilalmát. Részletszabályokat nem alkot, számolva más környezeti normákkal, kimondja azonban azt az elvet, hogy az „[...] emberi környezet védelmére e jogszabályok rendelkezéseit – e törvénnyel összhangban – kell

¹² Ld. erről Bakács Tibor: *Magyar környezetjog*. Budapest, Springer Hungarica, 1992. 19.; Tamás András (szerk.): *A környezetvédelem jogi kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981. 50–51.

¹³ Bándi (2011) i. m. 13.; Fodor László – Prugberger Tamás: *A környezetjog rendszere, elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest, Környezetgazdálkodási Intézet, 1996. 16–23.

¹⁴ Bándi Gyula: A környezetvédelem jogi szabályozásának alapkérdései. In: Bándi Gyula (szerk.): *Környezetvédelmi jogesetek és a szakértői tevékenység*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2001. 18.

¹⁵ Pl. 1976-ban a francia környezetvédelmi törvény, a szocialista országokban ld. Ficzer Lajos: A környezetvédelem szabályozása és igazgatása a KGST-országokban és a környezetvédelmi együttműködés a KGST keretében. In: Trócsányi László (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981. 132–148.

¹⁶ 1976. évi II. törvény az emberi környezet védelméről.

¹⁷ Tamás i. m. 103.

alkalmazni.”¹⁸ maga alá rendelve az ágazati szabályokat, a „környezetvédelem alkotmányává”¹⁹ téve így a törvényt.

A felelősség tekintetében számottevő előrelépést jelent, hogy a polgári jogi kárfelelősség szabályait a Polgári Törvénykönyv veszélyes üzemi felelőssége alá rendeli, s új, nevesített büntető tényállást statuál, a környezetvédelmet sértő bűncselekményt. A változtatás 1978-tól az akkori Ptk. szövegében is megjelenik,²⁰ külön veszélyes üzemi alakzatot létesítve az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységekre, amely ebben a megfogalmazásban létező szabály máig. Korábbi magánjogi kódexünkben ez az első, s hatályáig utolsó előfordulása a környezet kifejezésnek, s ezzel az egyetlen, kifejezetten a környezetre vonatkozó szabálynak – noha számos jogintézményt használt a gyakorlat s tartott számon az elmélet a környezet védelmére alkalmazható rendelkezések között.²¹

Az első környezetvédelmi törvény megoldásai a kor környezetvédelmi igény-szintjét tükrözik, következetes végrehajtása pedig előrelépést jelentett volna a megelőző időszakhoz képest. Ágazati szabályok születnek a törvény örvén és végrehajtására, történik némi gyakorlati előrelépés is, de az áttörés elmarad. Az 1995-ben elfogadott környezetvédelmi törvény indoklása szerint is igaz, hogy „a törvény valójában nem jelentett a végrehajtás számára igazi normát, a környezetvédelem nem épült be a társadalmi-gazdasági folyamatokba.” Ugyanakkor ennek indoka a törvény motivációjában keresendő: Magyarországon a környezetvédelem „bevezetése” egy felülről irányított, főként kirakatcélokat szolgáló állami intézkedés volt, ami nem veszélyeztethette a magasabb rendű termelési célokat.²² A kor társadalmi felfogását nem igen befolyásolta a formálódó jogterület, a hétköznapi szintjén nem jelent meg a környezetvédelem fontosságának tudata sem.

Magánjogi szempontból azonban konkrétan megfogható haladást jelentett a felelősségi alakzatok átalakítása. A polgári jogi felelősség tekintetében elsőként a felróhatóságon alapuló felelősség alkalmazása volt elfogadott környezeti ügyekben, noha a bírói gyakorlatban a kimentés lehetősége fokozatosan beszűkült. Többek között ennek eredményeként az 1976. évi környezetvédelmi törvény deklarálta kifejezetten az objektív felelősséget, ami a jogterületek együttműködésének korai jele környezeti területen. A jogfelfogásban és jog-

¹⁸ 1976. évi II. törvény 53.§ (2).

¹⁹ Tamás i. m. 103.

²⁰ 1977. IV. törvény módosítása az 1959. évi IV. törvény 345. §-án.

²¹ Ld. erről Pump Judit: *A Polgári Törvénykönyv a környezetjogász szemével*. Budapest, Pázmány Press, 2019.

²² Bándi (2011) i. m. 18–19.

alkalmazásban megjelentek tehát az első csírái a környezeti érdek – még nem kiemelkedő – fontosságának, ugyanakkor a rendelkezés alkalmazása ugyanúgy hiányos, ahogy a környezetvédelmi törvény széleskörű s átütő hatása.

A rendszerváltás időszakának nemzetközi környezetjogi eseménye az 1992-es Rio de Janeiroban az ENSZ égisze alatt megrendezett Környezet és Fejlődés világkonferenciája. Az addig eltelt húsz év alapvető változásokat hozott a szemléletben, ami a fenntartható fejlődés gondolatába sűrűsödött. Már nem csupán az egyes tevékenységek káros következményeinek eliminálásáról, hanem az egész gazdaság átszervezéséről gondolkodtak, olyan környezethasználat megvalósításán, amely tekintettel van a környezet érdekeire. Olyan gazdasági fejlődés, ami „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket”.²³ Ennek a meghatározásnak a továbbfejlesztése szerint a fenntartható fejlődés az emberi életminőség javulását jelenti úgy, hogy közben a támogató ökoszisztémák eltartóképességének határain belül maradunk.²⁴ A tudomány, a felfogás változásai sokkal dinamikusabbak, mint a társadalmi-gazdasági élet, vagy az ahhoz kapcsolódó jogi szabályozás,²⁵ ezt tükrözi, hogy a konferencián a résztvevők érdekellentétei miatt mindössze egy nem kötelező nyilatkozatot tudtak csak elfogadni, amelyben összefoglalták a fenntartható fejlődés alapjait. A társadalom felfogása nehezen és lassan alkalmazkodik a tudományos megállapításokhoz, s még ha el is fogadja azokat, vonakodik levonni annak tanulságait saját életére, főként, ha mint ebben a helyzetben, az negatívan hat arra. Az egyes országok – részben erre a társadalmi nyomásra – nem készültek fel arra, hogy olyan mértékben alakítsák át egész társadalmi-gazdasági életüket, mint amennyire azt az eredetileg megfogalmazott követelmények szükségeltették volna. A problémakör jogi nyelvre fordítása azóta is kihívásokkal küzd, a kezdeti éles megfogalmazások, s ezzel a belőlük származó kötelezettségek ekkorra – s azóta is – finomodtak, tompultak. A fenntartható fejlődés tartalommal való feltöltése nehezen indult, s nehezen megy a mai napig.²⁶

Hazai fejleményként a rendszerváltás átrendezte az állam ellenőrző funkcióit, ugyanakkor az újonnan kialakult vállalkozói réteg jogkövető magatartása is gyenge, így a környezetvédelmi előírások betartása nagymértékben csök-

²³ ENSZ Közös jövőnk jelentés 1987.

²⁴ World Resources Institute 1992. A fenntarthatóság értelmezéséről és aktuális kérdéseiről bővebben ld. Bándi Gyula : A fenntarthatóság értelmezésének egyes jogi szempontjai. MTA doktori értekezés. 2013. 9–26.

²⁵ Bándi (2011) i. m. 15.

²⁶ Ld. erről bővebben Bándi (2013) i. m. 26–164.

kent: az újonnan létesülő beruházások még, a privatizált állami tulajdonú cégek már nem tudnak vagy akarnak beruházni a környezetkímélő technológiákba.²⁷ Az országba a beruházásokon keresztül érkező technológia azonban bár nem a legkorszerűbb, de így is jóval fejlettebb, s egyben környezetkímélőbb, mint amit leváltott. A hatékony környezetvédelem súlyos gazdasági terhet jelentett volna az átalakuló gazdaságnak, így a rendszerváltás a környezetjog terén nem hozott előrelépést.²⁸ A társadalmi gondolkodás homlokterébe az új gazdasági viszonyokhoz való alkalmazkodás került, a környezetvédelem, amely a nyugati országokban egyre erősödő társadalmi támogatottságot élvezett, idehaza össz-társadalmi szinten néhány kiemelt kérdést leszámítva inkább úri huncutságnak számított.²⁹

A szabályozás megújulása a kilencvenes évek közepén az új környezetvédelmi törvény megszületéséhez köthető. A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény összegzi a környezetjog elvi alapjait és legfontosabb jogintézményeit. Erre épülve törvényi szinten is szabályozásra került a vízügyi, természetvédelmi jog, s kis szünet után jogalkotási dömping indult az addigi lemaradások pótlására. A környezetvédelmi törvény előrelépést jelentett abban a tekintetben, hogy a környezetjogi szabályozás vázlatos megalapozásán túl mintegy listát is „írt” a megalkotandó kapcsolódó jogszabályokról,³⁰ s egységes módon fektette le a környezetjog alapfogalmait.

Az EU csatlakozási kérelemtől kezdődő időszak minden tekintetben, így a környezetjog terén is intenzív átalakulást indukált. Az 1998-ban megkezdett csatlakozási tárgyalások 2002 végével zárultak le, ezen időszak alatt kellett felkészíteni a magyar jogrendszert az uniós joganyag átvételére. 2004. május elsejével, uniós tagságunk hivatalos kezdetével a folyamat nem zárult le, csupán ki-egészült a tagságból adódó jogokkal és kötelezettségekkel. A környezetvédelmi törvényre épülve ezen időszak alatt szabályozásra került az uniós jogban szabályozott területek mindegyike. A jogszabályok azonban általában formálisak, az uniós jog szó szerinti átvételére korlátozódtak, nem átgondolt, a hazai körülményekre hangolt normák.³¹ Ugyanakkor, minthogy az uniós környezetjoga ilyen, így a magyar környezetjog is egy megelőző szemléletű, integrációra törekvő,

²⁷ Fodor–Prugberger i. m. 31–32.

²⁸ Bándi (2011) i. m. 19.

²⁹ Természetesen itthon is voltak jelentős lépések és támogatók, gondoljunk csak a Duna Kör tevékenységére és a Bős–Nagymarosi vízlépcső elleni fellépésére, de a hétköznapiakban, a társadalom egészében, saját életére vonatkoztatva még nem jelentkezik az igény.

³⁰ Kvt. 3. §.

³¹ Bándi (2011) i. m. 21.

expanzívan növekvő területté vált, amely a nemzetközi együttműködés kapcsán követi a kialakuló trendeket.

A magánjog a rendszerváltást követően szintén drasztikus változásokon esett át. A tulajdon és vállalkozás szabadsága, a magánosítás hulláma azonban elsodorta a környezet védelme iránti kezdeményezéseket, hiszen a rendszer piacgazdasági viszonyokhoz való alkalmazkodása érthető módon elsődlegességet élvezett. Az új tulajdonosi és vállalkozói rétegek pedig az eredeti tőkefelhalmozás lázában égve szakítottak épp csak éledező és tudatosuló, a környezetet érintő morális megfontolásaikkal, egyéni szinten pedig a megélhetési válság sokkal priméribb kihívást jelentett, semmint hogy lehetősége lett volna a lakosságnak környezetvédelmi szempontokat mérlegelni egyéni döntései kapcsán. Épp ellenkezőleg, fogyasztói társadalom nyugatról megérkező „vívmányai”, az eldobható, az egyszer használatos, a szélesedő de tartalmában silányuló választék lenyűgözte a lakosságot, s a csillogó látszat a felfogást is ekként módosította: az egyre növekvő számú árucikkek és szolgáltatások birtoklása és használata az elsődleges kulturális törekvés, ez tűnt – sokaknál máig tűnik – az egyéni boldogsághoz, társadalmi státuszhoz és nemzeti sikerességhez vezető legbiztosabb útnak.

Ennek az időszakra esett szintén egy jelentős nemzetközi esemény, a 2002-ben Johannesburgban megtartott Fenntartható Fejlődés Világkonferenciája. A konferencia a fenntartható fejlődés megvalósítása érdekében cselekvési tervet dolgozott ki, amelynek vállalásai mellé határidőket is tűzött, noha szankciókat nem,³² s amelyekről így utólag laikus szemlélőként is megállapíthatjuk, hogy indokolatlan optimizmussal lettek kitűzve. A konferencia eredményei csalódást keltőek, hiszen a végrehajtásra nem, vagy alig került sor,³³ de nem volt teljesen eredménytelen. A konferencia újdonsága, illetőleg utólagos hatása, hogy megjelent a fenntartható fejlődés szociális dimenziója, vagyis a környezetpolitika

³² Ilyen vállalat például, hogy 2020-ra a vegyi anyagokat csak olyan módon lehessen előállítani és használni, mely nem veszélyezteti az emberi egészséget. A modern energiarendszerek terjesztése, az energiahatékonyság fokozása, a megújuló energiák használatának növelése. Afrika népességének 35%-ának az energia hozzáférhetőségének megoldása az elkövetkező 20 éven belül. 2010-ig a fejlődő országokban az ózonkárosító technológiák alternatíváinak bevezetése. 2010-re a biodiverzitás csökkenésének megállítása. A tengerek élővilágának különböző fokozatú védelme 2012-re illetve 2015-re (tengeri védett területek, stb.) A fenntartható termelésről és fogyasztásról szóló 10 éves program indítása. A közösségi felelősségvállalás erősítése. Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development. Johannesburg 2002. <http://www.un-documents.net/jburgpln.htm>

³³ „Rio +20” Nemzetközi konferencia. Civil értékelés és javaslatok a fenntartható fejlődés folyamatairól. MTVSZ 2012. 6–10. <https://vmek.oszk.hu/10900/10978/index.phtml>

és a szociálpolitika integrálódása.³⁴ Az elfogadott dokumentumok elvárásai a hazai jogban is később, áttételesen jelentkeztek csupán, az Európai Unió közvetítésével a környezeti érdek a szabályozás minden területére való beépítése csupán elkezdődött. Környezeti jogalkotás terén hazánk eddigre már elvesztette a hetvenes évekbeli sztahanovista jellegét, az uniós jog átvételének láza is lecsengett, inkább a fősodorról tartva a kényelmes tempójú jogkövetésre törekedett.

Magánjogi téren az új kódex megalkotása és az azt övező diskurzus nem generált átütő változásokat a környezeti kérdés magánjogba illesztése terén. Az új Ptk. a rendszerváltást követő átmeneti tőkefelhalmozási láztól továbblépve már a szociális piacgazdaság modelljére épít, a magánautonómia, magántulajdon, szerződési szabadság széles körű elismerésével, de bizonyos szociális kötöttségek belátásával.³⁵ Ugyanakkor napjainkra a nyitott gazdaság örvén az önkéntesség, az önszabályozás, a társadalmi részvétel is egyre nagyobb teret kapnak, hisz a fejlett országokban megjelenő fogyasztói igények, mint a környezetbarát termékek, illetve vállalkozói rétegben kialakult szokások – pl. a társadalmi felelősségvállalás – hozzánk is beszivárogtak. A magánjog szabályozási rendszerére mindez nem gyakorolt közvetlen hatást, ugyanakkor az egyes szereplők felfogásának és magatartásváltozásának megkezdése pl. az üzletági szokások, a tisztességes piaci magatartás, a felek egymással szembeni elvárásai tekintetében új hullámokat vetett.

A környezet fogalma, védelme továbbra sem szempont a magánjogban – ugyanakkor a környezetet veszélyeztető magatartással másnak okozott károkra vonatkozó felelősségi szabály mellett a kódexbe került egy másik, az emberi környezetre vonatkozó, korlátozó rendelkezés. A dolgok közül kiemeli ugyanis a törvény az állatokat azzal, hogy esetükben természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések mentén alkalmazhatóak a dologszabályok.³⁶ Az ember és állat viszonyának társadalmi megítélése változott meg napjainkra annyira, hogy az állatok védelmére vonatkozó közjogi rendelkezések kifejezett magánjogi figyelembevételének rögzítése is indokoltá vált, rugalmas tartalommal beépítve így a közjogi korlátokat és elvárásokat a normaszövegbe. Az állatok különleges jogi státusa egyre szélesedő elismertséget nyer, így az európai kódexek egy része kivonva őket a dologfogalom alól már

³⁴ Láng István akadémikus előadása *A környezetvédelem és a fenntartható fejlődés kialakulása*. Mindentudás Egyeteme, 2002. <https://tinyurl.com/rpca9ty>

³⁵ Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyvről. *Jogtudományi Közlöny*, 2013/5. 228.

³⁶ Ptk. 5:14. § (3).

nem dologként, hanem egyéb entitásként tekint rájuk,³⁷ s különleges jellegük apropóján a rájuk vonatkozó rendelkezések cizellálására is igény mutatkozik.³⁸ A környezet fogalmának másik, alapvetően kétséges szöveges megjelenése a kódex sérelemdíj szabályainál található, ahol a sérelemdíj mértékének meghatározása tekintetében sorolja ismervként a szöveg, hogy a bíróság a mérlegelésnél többek között a jogsértés sértettje és *környezetére* gyakorolt hatásaira tekintettel határoz meg egy összeget.³⁹ A kifejezés alapvetően nem környezetvédelmi célú, de a szó többértelműsége okán, feltételezhetően véletlenül sikerült olyan megfogalmazást találni, amely alkalmas arra, hogy a bíróság előtt kifejezetten környezeti hatásra hivatkozassanak a felek. De minthogy az elsődleges jelentéstartalom a sérelmet szenvedő személyt körbevevő miliőre, vélhetően kapcsolataira, társadalmi státusára, hozzátartozóira vonatkozó hatásokra utalt a szöveg, így a rendelkezés nem értékelhető a környezetvédelmi szempontok figyelembevételi kötelezettségeként, csupán újabb, másodlagosan ilyen esetre is használható jogintézményként.

Napjainkra a környezeti probléma s annak súlyossága széles körben felismert és elfogadott problémává transzformálódott, ugyanakkor a nemzetközi együttműködés számottevően lelassult. Nehezülését jól mutatja például a 2012-ben Rio de Janeiroban rendezett Rio +20 Fenntartható Fejlődés Konferenciája, ahol a feleknek nem sikerült kötelező érvényű dokumentumot elfogadni, sőt. A 2015-ben kötött Párizsi Klímavédelmi Egyezmény – ami a világ első átfogó klímavédelmi egyezménye 195 ország csatlakozásával – nagy jelentőségű előrelépés reményét keltette az Egyesült Államok – mint az egyik legnagyobb üvegházhatású gáz kibocsátó – csatlakozása okán, azonban az USA belpolitikája átmeneti időre újból izolacionalista irányba fordult (s a választási eredmények alapján fordul talán 2025-től ismét), ami az egyezményből való kilépéssel fenyeget, egyben nagyban visszaveti annak hatékonyságát.⁴⁰ A nemzetközi közösség ed-

³⁷ Az ABGB 285/a§, ZGB Art. 641a, BGB § 90a kifejezetten leszögezi, hogy az állatok nem dolgok.

³⁸ Lénárdné Maletics Borbála – Nochta Tibor: Az állatok magánjogi státusz helyzetéről. *Magyar Jog*, 2022/5. 313–316.

³⁹ Ptk. 2:52. § (3).

⁴⁰ Az USA demokrata kormányzata alatt tető alá hozott csatlakozást követően az Obama-adminisztráció komoly sikereket ért el az egyezmény végrehajtásában, amit a republikánus Donald Trump elnökké választását követően visszafogott, majd 2017-ben bejelentette az USA kilépését az egyezményből. A demokrata Joe Biden beiktatása napján nyomban visszaléptette az országot az egyezménybe, azonban Trump újabb választási győzelmével újra veszélybe került az egyezmény. A Párizsi Egyezmény egyébként eleve egy puha megállapodás, ti. önkéntes vállaláson alapuló kibocsátás-visszafogást tűz ki célul, sikertelenség esetére mindenfajta szankció nélkül.

digi eredményei csekélyek: egy átfogó program (Feladatok a XXI. századra, 1992), s a végrehajtására vonatkozó egyezmények, amelyek eleve alulvállalták magukat, de végrehajtásukban is deficitesek. Időközben új problémák merülnek fel (gazdasági-, energia-, élelmiszer-válság, világjárvány, háborúk), amelyek egyesült erővel való kezelésére kilátás sem nyílik, így a politika eleve a gazdaságra igyekszik szűkíteni a környezeti probléma kezelésének kérdését. A fejlődő és a fejlett országok közti ellentétek egyre mélyebbnek tűnnek, miközben lassan nem lesz mit megóvni. Az egyes országok, intézmények egymástól függetlenül tesznek ugyan intézkedéseket,⁴¹ úgy tűnik azonban, hogy a világ nem képes valódi együttes változásra a Föld állapotának megőrzése érdekében. Ennek ellenére a nemzetközi és az egyes nemzeti jogok közötti kölcsönhatás továbbra is fennáll,⁴² szerencsés esetben további motorja lehet a fejlődésnek. Eközben a környezeti válság mélyülésével a társadalom széles körében elismert és fontos érdekévé vált a környezetvédelem, a népesség széles köre saját magatartása módosításával is hajlandóvá vált tenni a globális felmelegedés ellen, s további koordinált lépéseket és iránymutatást vár a kérdésben.

A magyar környezetjog jelenét vizsgálva sem beszélhetünk a magyar jogban a környezeti probléma kezelése iránti teljes elkötelezettségről. A hazai jog még mindig döcögős az uniós jogalkotási feladatokban, a végrehajtás még mindig deficites,⁴³ komoly kihívást jelent a közös uniós környezeti célok elérése is. A mindenkori kormányzat bár politikai téren aktív, támogató a környezetvédelmi célkitűzésekkel, az ország számára kiemelten fontos területeken karakteres álláspontot képvisel – így a GMO, vízkészletek témaköre, ugyanakkor sok helyütt a gazdaságnak alárendelt, környezeti szempontból túlhaladott fejlesztési politikát folytat.⁴⁴ A belső jog rendszere, a jogalkotás folyamata, a közigazgatás felépítése és működtetése még messze áll egy integrált, zöld szemléletű rendszertől. A társadalom szemlélete, a kérdésről alkotott értékítélete, az elkötelezettség és a tenni akarás – s ezzel a gyakorlati környezetvédelem – noha folyamatosan

⁴¹ Így például az Európai Unió Környezetvédelmi Cselekvési Programjai, amelyek közül immár a nyolcadik, 2030-ig tartó program végrehajtásáról beszélhetünk.

⁴² Allan E. Boyle: Globalising environmental liability: the interplay of national and international law. In: Gerd Winter (szerk.): *Multilevel Governance of Global Environmental Change. Perspectives from Science, Sociology and the Law*. Cambridge University Press, 2006. 559–586.

⁴³ Gondoljunk csak az akkumulátorgyárak kapcsán folyó eseményekre: az ellenőrzés hiányára és lehetetlenségére, a betemetett monitoring pontokra, az egészségkárosító légszennyezés miatt kimenekülő ellenőrökre, a nevétségesen alacsony bírságokra.

⁴⁴ Gondolhatunk itt például az autógyártás hazai térnyerésére, az erőltetett közútfejlesztésre, szembe menve az európai trendekben egyre jelentősebb vasútfejlesztési stratégiával.

javul, még elmarad az európai szinttől. Elmondhatjuk, hogy jelen jogrendszerünk a hagyományos antropocentrikus – a Földet az ember érdekében állóként értelmező, sőt azt meghaladva mintegy erőforrásként ki- és elhasználható – környezetvédelmi álláspontot tükrözi,⁴⁵ s bár tettünk lépéseket, messze áll még a jövő nemzedékek érdekeinek védelmétől és a környezet, mint önérték védelmének elfogadásától, mint kívánatos továbblépési felfogástól. A magánjog emberképének jelen állás szerinti felfogása ezt az antropocentrikus világgépet tükrözi, lassú előrehaladás mellett a figyelem az önérdekből kinőve már a közvetlen környezet tekintetében is elvárt, s vannak jelei ennek meghaladásának.⁴⁶ Jelen állapotában a jogrendszernek számos helyen adódik fejlődési lehetősége, amelyet a környezeti válság okozta szükség, a külső jogi környezet, valamint a társadalmi igény egyaránt elősegít.

A magánjog lehetőségei ebből a szempontból korlátosak, hiszen a jogalanyok egymás közti viszonyrendszerében a magánautonómia korlátjaként képes csupán beavatkozni a jogalkotó. Ugyanakkor a szemléletmód módosulása és módosítása az egyes már meglévő jogintézmények más tartalommal való feltöltése segítheti a folyamatot. Ennek a szemléletváltásnak a keretében nézzük meg tartalmi tekintetben, ki és hogyan tudna környezetéért felelős magánjogi alanyként jelentkezni, ki is tehát ez a felelős környezethasználó. Környezethasználónak az minősül, aki a környezetvédelmi törvényben meghatározottak szerint a környezetet igénybe vevő, terhelő, veszélyeztető, illetőleg szennyező tevékenységet folytat,⁴⁷ gyakorlati értelemben tehát mindenki, hisz a levegő és a talaj igénybe-

⁴⁵ Justine Thornton – Silas Beckwith: *Environmental Law*. 2nd ed. London, Sweet & Maxwell, 2004. 7.

⁴⁶ Az antropocentrikus világgép meghaladásának lehetőségei számosak, lásd ennek fokozatosságáról az alábbi tipológiát:

1. Mindenki saját magára vigyáz.
2. Mindenki saját magára, ezenkívül családjára, barátaira, ismerőseire, valamint közvetlen elődeire is ügyel.
3. Mindenki saját magát, a hozzá közelállókat és polgártársait óvja, illetve a népet, amelyhez tartozik, beleértve a múlt közvetlen örökségét is.
4. Mindenki saját magára, a hozzá közel állókra, saját népére s az egész emberiség ma élő nemzedékeire van tekintettel.
5. Mindenki saját magára, a hozzá közel állókra, saját népére, a mai emberiségre, minden elődre és születendőre, tehát az emberiségre összességében vigyáz.
6. Mindenki az egész emberiségre s minden tudatos, érző élőlényre ügyel (egyénre, fajra egyaránt).
7. Mindenki minden élőt óv (egyént, fajt egyaránt).
8. Mindenki mindenre tekintettel van.

Forrás: Klaus M. Meyer-Abich: A természettel kötendő béke feltételei. *Comitatus*, 2004/3. 3.

⁴⁷ Kvt. 2. § (1) b) és (2) b).

vétele minimálisan a földön állva és lélegezve már megvalósul.⁴⁸ A magánjogban jelentős tulajdoni helyzettől, a használat jogcímétől, ingyenes vagy visszatérhes módjától függetlenül megvalósul az környezet, a természeti erőforrások használata, nem szükséges hozzá sem más jogalanyra való hatás, sem negatív eredmény – utóbbiak a kibocsátás mértékétől függően a környezetterhelés-környezetszennyezés fogalomkörébe esnek. Civiljogi terminológia szerint a környezetjog környezethasználata tehát a dolgok sima használatát, hasznosítását jelenti, mindössze hangsúlyozva ennek környezetvédelemre való fókuszát, azaz a hatások negativitására, károsító mivoltára való fokozott és állandó figyelmet.

Mitől felelős ez a környezethasználó, mennyiben másabb a felelőssége a magánjogi értelemben vett használó felelősségétől? A környezethasználó a Ktv.-ben meghatározott, az ott és más jogszabályokban szabályozott módon felelősséggel tartozik tevékenységének a környezetre gyakorolt hatásaiért,⁴⁹ helytállni tartozik tehát magatartása vagy mulasztása környezetet érintő eredményéért. A helytállási kötelezettség a magánjogban is fennáll, a lényegi eltérés azonban itt található: a környezet nem jogalany, a konkrét károsult személy hiányában a károkozóval szemben magánjogi igény érvényesítésére jogosult személy nincs, szemben a közjogi felelősséggel, ahol az állampolgári érdekek sérülése miatt az állam jogosult fellépni például bírság formájában. Ebben az értelemben az önkár okozása, azaz saját tulajdonomban álló természeti erőforrás, pl. földterület, erdei élővilág károsítása esetén magánjogi jogalany, magánjogi jogcímen nem képes fellépni, amennyiben őt nem érinti közvetlenül – ergo a tulajdonos autonómiája, azaz hogy azt tesz a dolgával, amit csak akar felülírja a környezet, a társadalom érdekét, az egyén nem köteles az önkorlátozásra a használat tekintetében.⁵⁰ Ezzel szemben a környezethasználó a környezetvédelmi törvény és kiegészítő rendelkezése alapján köteles helytállni a környezethasználata következtében fellépő valamennyi eredményért. Az itt felállított közjogi szabályrendszer a társadalom egészének az érdekeit képviseli, szemben a környezethasználóval, aminek következtében nincs jelentősége annak, kinek a tulajdonjoga áll fenn a dolgon, a talajerózió, a bioszféra pusztulása valamennyiünk számára veszteség, önkár okozása esetén is felelősségre vonható a környezethasználó közjogi sza-

⁴⁸ Kvt. 4. § 4. környezet igénybevétele: a környezetben változás előidézése, a környezetnek vagy elemének természeti erőforráskénti használata; Azaz a föld, víz, levegő, élővilág vagy az ember által létrehozott mesterséges környezet, vagy ezek összetevőinek társadalmi szükségletekre való használata.

⁴⁹ Kvt. 9. §.

⁵⁰ A közlegetők tragédiája példázatán keresztül azonban felismerheti, hogy a pillanatnyi önérdék érvényesítése hosszú távon az egyént is károsítja, érdemesebb tehát a társadalmi szintű együttműködés és önkorlátozás.

bályok alapján. A természeti erőforrások különlegessége, hogy sérülésük esetén nem, vagy nehezen regenerálódnak, károsodásuk összehatása pedig újabb hullámokat vet, hisz kumulált összegük, együttállásuk a globális felmelegedés, éghajlatváltozás, aszály, egyéb szélsőséges meteorológiai jelenségek okai, ennek következtében károsodásuk egész biztos hatással van mindnyájunkra, noha nem közvetlenül, nem a polgári jogi okozatosságnak megfelelő közvetlen, hanem közvetett következményként. Ennek a közvetett következménynek az apropóján, azaz hogy a környezethasználat kihat mindenre és mindenkire érdemes lenne megfontolni, hogy kezdetben csupán csak szempontként hogyan lehetne beemelni a környezetbarát szemléletet a magánjog emberképébe.

Elsődleges lehetőségként, noha a jogelvek jelentősége vitatható,⁵¹ az alapelvek rugalmassága használható erre a célra, azaz a polgári jogi elvárhatóság mércéjének állandó szempontjává emelni a környezetre gyakorolt hatást, s ezzel valójában megemelni az elvárhatóság szintjét. Az adott helyzetben általában elvárható magatartás kímélő-e a környezettel kellőképpen, a lehetséges magatartások közül az általában elfogadott, vagy a környezetjogi elvekből meríthető elérhető legjobb megoldás? Kellően elővigyázatos magatartás volt-e környezeti tekintetben? A szempontok kidolgozása tulajdonképpen a Ktv. elveinek és fogalmainak⁵² integrációjával és értelmezésével történhetne.

Felmerülhet az alapelveken kívül egyes jogintézmények új, másodlagos környezeti tartalommal való feltöltése, újszerű értelmezési réteggel ellátása, vagy új szabályok kialakítása. Például a kötelmi jogviszonyok gyakran a felek megállapodásán túli, vagy attól jogszabályokon alapulva kifejezetten eltérő tartalommal jön létre. A kötelező jótállás, mint ilyen mellé a visszaváltási rendszer kötelező bevezetésével, azzal, hogy a gyártó, forgalmazó kötelezettségévé teszi a visszaváltási díjas termékek visszagyűjtését⁵³ az egyes szerződések kötelező tartalmi elemévé vált a betétdíjas csomagolás sorsáról való rendelkezés, a felek akaratától függetlenül, arról, hogy a termék a csomagolással együtt cserél-e gazdát és hogyan. A szerződések lényeges kérdésévé vált tehát a csomagolóanyag ellenértékéről és tulajdonjogának átszállásáról való rendelkezés; tipikusan adásvétel útján vásárolja meg a dolog vevője a dologgal együtt fix, a csomagoláson feltüntetett vételárért. A csomagolást, tipikusan betétdíjas palletokat utóbb a feltüntetett fix árért a gyártó, forgalmazó köteles visszaválta-

⁵¹ Ld. a Dworkin–Hart vitát ebben a kérdésben.

⁵² Pl. Kvt. 6. § Az elővigyázatosság, a megelőzés és a helyreállítás elvei, 4. § 28. az elérhető legjobb technika fogalma.

⁵³ A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény (Hulladéktv.) 24. § (1), 26. § (1).

ni, az akaratlan tulajdonos azonban nem köteles átruházni. A jogintézmények összhangja alapján elképzelhető lenne a kötelezettre vonatkozó egyéb hatás, például a visszaváltási díjas termékek visszaváltásának lehetőségét nem csupán jogként tételezni, hanem felróhatóságként értelmezni a visszaváltás elmaradását. Az elvárhatóság ezzel kapcsolatban egyébként fennáll, mert hulladékbirtokosként köteles⁵⁴ a terméket, palackot vagy újrahasznosítani, pl. újratölti ő maga, vagy az automatába juttatni, s így lehetővé tenni az anyag más általi újrahasznosítását vagy inkább újrafeldolgozását, vagy ártalmatlanítani: egy megfelelő hulladékgyűjtőbe juttatni, ahonnan lerakóba vagy égetőbe kerül. Az újrahasználat, újrafeldolgozás környezeti szempontból prioritást élvez,⁵⁵ ez az oka a visszaváltási rendszer létrehozásának, így bár magánjogi szempontból a díjfizetéssel motiválom a kötelezettet a termékkel való gondos eljárásra – önkár okozása, ha a betétdíjas csomagolást kidobja –, elvárható tehát, hogy a prioritási listán előrébb álló hulladékkezelési módot válassza. Mint ahogy látens módon elvárt a hulladékhierarchia első helyén álló magatartás, a hulladék keletkezésének megelőzése – elmaradásának következménye a hulladékbirtokosi minőség, ami a polgári jog értelmében máris egy önhiba⁵⁶ – s ennek sikertelenségét díjazza a jog a magánautonómia korlátozásával, tipikusan a hulladék visszerhes betétdíjjal történő megszerzésével. Ennek fényében tulajdonképpen a gondolat végig vezetését jelentené csupán a visszaváltás elmaradását felróhatóságként értelmezni.

A jogforrási erővel bíró szokások körében vizsgálható lenne a környezettel kapcsolatos támogatandó szokások kiemelése, a környezetterhelést csökkentő szokások felismerése és pozitív megítélése, például az építkezések körében a napenergia hasznosítását figyelembe vevő építkezés, a hőszivattyú az ingatlanon való nem zavaró elhelyezése, vagy hulladéktól való megváltást jelző kuka mellé, utcára való kihelyezés kérdésének rendezése.⁵⁷ Kiemelkedik ezek közül az üzletági szokások és a felek között kialakult gyakorlat kérdésköre amelye-

⁵⁴ A hulladékbirtokos felelős a hulladék kezeléséért, a költségek viseléséért a szennyező fizet elve szerint a Hulladéktv. 3. § e) alapján.

⁵⁵ Hulladéktv. 7. § (1) hulladékhierarchiája szerint 1. megelőzés 2. újrahasználat 3. újrafeldolgozás 4. egyéb hasznosítás 5. ártalmatlanítás.

⁵⁶ Hulladéktv. 4. § Minden tevékenységet úgy kell megtervezni és végezni, hogy az a környezetet a lehető legkisebb mértékben érintse, vagy a környezet terhelése és igénybevétele csökkenjen, ne okozzon környezetveszélyeztetést vagy környezetszennyezést, biztosítsa a hulladékkepződés megelőzését, a képződő hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentését, a hulladék hasznosítását, továbbá környezetkímélő ártalmatlanítását.

⁵⁷ Utóbbi különösen aktuális a visszaváltható termékek kukába vs. kuka mellé helyezése miatti vitában.

ket szintén lehetséges objekív meglátükön – azaz létezik-e ez a szokás – túli támogató gyakorlatok kidolgozása. A bíró mérlegelési körébe tartozó lehetőség itt a szokás megállapítása, amely a kialakult gyakorlaton alapul, ugyanakkor a technológiaváltások követése is elvárt, tehát folyamatosan megújuló, alkalmazkodó, modernizálódó, ezzel együtt környezetbarátabbá váló gyakorlat lenne az ideális.

A szerződések körében ezen felül számtalan lehetőség mutatkozik a környezeti szempontok figyelembevételére, így például a szerződés létrejötte körében a lényeges kérdések körébe tartozhat a környezetbarát jellegnek való megfelelés, a környezeti szempontok figyelembevétele. A teljesítés helye és ideje tekintetében a környezeti érdek megjelenése áttételes, inkább korlátozások figyelembevételel járhat,⁵⁸ ezek azonban jelenleg magánjogi szempontból irrelevánsak, a szerződés létrejöttét és érvényességét nem érintik, ami környezeti szempontból kedvezőtlen. Utólag a teljesítés következtében előálló eredmény, a kedvezőtlen környezeti hatás jellemzően már nem, nehezen módosítható, de a következmények akár fokozhatóak lennének. A teljesítés minőségének szempontjai között kiemelten értékelhető tétel lehetne a jó minőség megítélésében az elérhető legjobb technológia, illetve környezetbarát jelleg, mint a társadalmi felfogás szerint elvárt jóhoz szükségszerűen hozzátartozó jellemző.

Fenti felsorolás csupán példálózó a magánjog lehetőségei tekintetében. A környezetbarát jogrendszer kialakítása – ahol a jogalkotás és a jogalkalmazás tekintettel van a környezet védelmére, a környezeti szempontok valóban integrálódnak hiszen „[...] nem létezhet párhuzamosan egymás mellett a környezetvédelmi jogterület és rajta kívül minden más jogterület”⁵⁹ – azonban még tovább várat magára. A környezetjog integrált, keresztbefekvő jellege tétel-átvezetést és átgondolást kívánna a hatályos joganyag és joggyakorlat tekintetében, amely egyelőre rendkívül távoli. Ugyanakkor a Meyer-Abych-i lépcsőfokok magasabban fekvő szintje kívánatos cél, ezzel együtt a magántulajdon szociális funkciója és társadalmi kötöttségeinek definiálása,⁶⁰ azaz már feltűnt néhány kő a következő lépcsőfokokból. Meglehet mégiscsak úton vagyunk?

⁵⁸ Például fakivágás, nád irtása fészekrakási időszakban tilos faj- és élőhelyvédelmi okokból.

⁵⁹ Idézet a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény indoklásából, amely az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 11. cikkében található, a környezetvédelem integrációjának elvét kimondó rendelkezésből merít, noha a magyar jogban kötelező erővel ez nem kerül kimondásra.

⁶⁰ Lábady Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 22. A magántulajdonra épülő társadalom előnyeiről és a magántulajdon társadalmi korlátainak szükségességéről ld. Lenkovic Barnabás: *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013. 236–262.

A felelős környezethasználó fogalma, amely a 21. században egyre hangsúlyosabb szerepet kap, új dimenziókat nyit a magánjogban, és arra kényszerít bennünket, hogy újra gondoljuk az ember és környezete viszonyát. Elfogadva azt az álláspontot, hogy az állam magánjogi beavatkozásai elsősorban valamely gazdasági vagy társadalmi kihíváshoz kapcsolódnak, mint egy gazdasági válság, pénzügyi krízis, a digitális forradalom, elektronikus kereskedelem, kriptovaluták, szociális platformok⁶¹ felsorolását szükségképpen ki kell egészítenünk a környezeti krízissel, s a magánjog alakulása során figyelemmel kell lennünk erre a szempontokra is.

A környezeti problémák fokozódásával, a fenntarthatóság gondolatának térhódításával a társadalomban egyre erőteljesebben jelenik meg a felelősség-tudat, a szolidaritás és a hosszú távú gondolkodás igénye és csirái. A felelős környezethasználó már nem csupán a saját érdekeit szem előtt tartó gazdasági szereplő, hanem olyan személy, aki tisztában van tevékenységének társadalmi és környezeti hatásaival, és igyekszik ezeket minimalizálni. A magánjog számos eszközével támogathatja a felelős környezethasználót, így a környezeti károkozásért való felelősség szabályozásával, a környezetvédelmi követelmények szerződésbe építésével, a tulajdonjog gyakorlása során a környezeti szempontok figyelembevételével, az élőlények speciális dologi jellegének elismerése mind-mind arra ösztönzik és segíti jogalanyokat, hogy környezettudatosabban cselekedjenek.

A felelős környezethasználó fogalmának megjelenése azonban nemcsak új jogi szabályokat szül, hanem új etikai kérdéseket is felvet. Milyen mértékben korlátozható az egyén önrendelkezési joga a közösség és a környezet érdekében? Hol húzódik a határ a gazdasági érdekek és a környezetvédelmi követelmények között? Hogyan ösztönözhetjük az embereket arra, hogy hosszú távú gondolkodásmódjuk legyen, és ne csak a pillanatnyi haszonra törekedjenek? A magánjognak ezekben a kérdésekben kiemelt szerepe van, hisz a jogi szabályozás nemcsak korlátozni képes az emberi tevékenységet, hanem irányítani és ösztönözni is azt; a megfelelő jogi keretek megteremtésével a magánjog hozzájárulhat ahhoz, hogy a gazdasági fejlődés és a környezetvédelem ne álljon ellentétben egymással, hanem egymást erősítő folyamatok legyenek. A szabályok tartalommal való feltöltése azonban folyamatos, az emberkép átalakulása a magánjogban ugyanis nem, vagy nemcsak a jogtudósok feladata, hanem a

⁶¹ Vékás Lajos: A magánjog kihívásai – Történeti visszapillantás és mérleg. *Magyar Jog*, 2023/7–8. 389.

társadalom egészének – a polgároknak, a vállalkozásoknak, a civil szervezeteknek, az oktatásnak s még sorolhatnánk – a közös felelőssége.

Összefoglalva, a felelős környezethasználó fogalmának megjelenése a magánjogban azt mutatja, hogy az ember és környezete viszonya új korszakba lépett. El kell fogadnunk azt a szemléletet, hogy az egyén a társadalom, s vele együtt a természetnek is szerves része, nem pusztán ura és alakítója, amelyben szabadon tevékenykedhet, hanem neki kiszolgáltatott individuum. A magánjognak is feladata tehát, hogy olyan jogi keretet biztosítson, amelyben az egyéni érdekek és a közösség érdekei összhangban állnak, és amelyben az ember hosszú távon is fenntartható módon élhet a bolygón.